

Om berlinblokaden, Kora, Cuba, Berlin muren, og
Stjernekrigsprojektet

Berlin Blokaden

Vestberlinerne hilste under Berlin-blokaden de britiske og amerikanske fly velkomne. Flyene forsynede byen med fødevarer og brændstof, så den sovjetiske blokade af Vestberlin blev gennemhullet

Popperfoto / Getty Images

I foråret 1948 blev USA, Storbritannien og Frankrig enige om at give udviklingen af de tre vestlige zoner i Tyskland forrang frem for tysk genforening. En valutareform skulle sætte gang i økonomien. Men da russerne fik nys om, at vestmagterne forhandlede om en tysk stat med udgangspunkt i de tre vestlige zoner, forlod den sovjetiske øverstkommanderende det allierede kontrolråd for Tyskland den 20. marts 1948.

I 1945 havde USA, Sovjetunionen, Storbritannien og Frankrig fået hver sin besættelseszone i Berlin, selv om byen lå langt inde i den sovjetiske zone i Tyskland. Vestmagternes zoner blev under ét kaldt for Vestberlin.

Da vestmagterne den 20. juni 1948 besluttede at gennemføre en valutareform i de vestlige zoner, tilspidsedes situationen. Den 24. juni 1948 bekendtgjorde Sovjetunionen, at vej- og jernbanetrafikken fra den vestlige del af Tyskland til Vestberlin indstilledes af "praktiske" årsager. Stalin så en mulig vesttysk stat som en trussel. Han kunne håbe på enten at få vestmagterne ud af Berlin eller at tvinge dem til igen at forhandle om Tysklands fremtid.

USA og Storbritannien etablerede nu en luftbro med forsyninger til Vestberlin.

Luftbroen fik en enorm betydning både for vestberlinerne og for Vestens moral. I september 1948 landede der et fly i Berlin hvert 3. minut. 61 flyvere mistede livet, mens luftbroen fungerede. I januar 1949 fløj piloterne 5.000 tons forsyninger ind om dagen.

Vestmagterne iværksatte en modblokade af forsyninger til den sovjetiske zone i Tyskland, og Stalin opnåede ikke at tvinge vestmagterne ud af Berlin.

Den 12. maj 1949 fjernede Sovjetunionen alle restriktioner på færdslen til Vestberlin til gengæld for, at vestmagterne ophævede deres modblokade. Da valutareformen i de vestlige zoner bestod, havde Stalin lidt nederlag i denne styrkeprøve med Vesten. De vesteuropæiske lande sluttede sig tættere sammen efter Berlinblokaden. I april 1949 stiftede 12 lande det atlantiske forsvarssamarbejde NATO (North Atlantic Treaty Organization). Deltagerlandene var: USA, Canada, Storbritannien, Holland, Belgien, Luxembourg, Frankrig, Italien, Danmark, Norge, Island og Portugal.

Berlinblokaden og luftbroen ^{ID}

Denne amerikanske ugerevy fra 1948 beskriver Berlinblokaden set ud fra et samtidigt vestallieret perspektiv.

Kilde: Universal International Newsreel, 1948

Tysklands deling

Vestmagterne støttede fra 1948 udviklingen af en vesttysk økonomi gennem Marshallplanen. De ville opbygge et politisk demokrati i de vestlige zoner. I den sovjetiske zone tvang besættelsesmyndighederne de ikke-kommunistiske partier til at indordne sig under SED. De østtyske ledere opbyggede et hemmeligt politi, der skulle kvæle al opposition.

Stalin gik stadig officielt ind for en tysk genforening. Hans drøm var at gøre en socialistisk samfundsmodel i sovjetzonen attraktiv. Meget tyder på, at han i de første år efter krigen især ønskede en genforenet neutral tysk stat, som var venligsindet over for Sovjetunionen.

Men Stalin kunne dårligt gøre den sovjetiske zone attraktiv. Sovjetunionen trak store krigsskadeerstatninger ud af sin zone. Erstatningerne udgjorde omkring 1950 hen mod en fjerdedel af bruttonationalproduktet (BNP) i Østtyskland. Det var desuden meget svært at skabe velvilje i Tyskland over for Sovjetunionen efter den Røde

Hærs brutale erobring af de østlige områder. Efter Murens fald er der kommet rapporter frem fra den sovjetiske militæradministration. De viser, at en stor del af den sovjetiske zones befolkning anså de østtyske kommunister for landsforrædere.

Lige efter Berlinblokaden ophør, den 22. maj 1949, blev Den Tyske Forbundsrepublik (Vesttyskland) grundlagt. Ved et valg i efteråret 1949 fik de Kristelige Demokrater (CDU) under Konrad Adenauer flertal. Adenauer og vestmagterne prioriterede reelt vesttysk integration i Vesteuropa og NATO højere end tysk genforening.

Stalins modtræk blev, at han i efteråret 1949 lod SED oprette en østtysk stat, Den Tyske Demokratiske Republik (DDR). I DDR lå den reelle magt hos SED's generalsekretær Walter Ulbricht. DDR oplevede den samme ensretning som de øvrige østeuropæiske lande. Over 600.000 mennesker valgte at flygte til Vesttyskland fra 1949 til 1952.

Ledelsen i DDR håbede i de første år på at opnå en tysk genforening på DDR's betingelser. Man bejlede til alle tyskere ved at gennemføre en ambitiøs socialpolitik og ved et stortilet boligbyggeri. Men økonomien var i en elendig forfatning som følge af krigens ødelæggelser og krigsskadeerstatningerne.

Vi ved nu, at Stalin i 1952 opfordrede DDR's ledere til at sætte øget kraft bag opbygningen af deres egen stat. Zonegrænsen mellem DDR og Vesttyskland blev lukket med pigtråd og landminer. Kun sektorgrænsen mellem Øst- og Vestberlin var stadig åben. Opbygningen af en socialistisk økonomi blev fremskyndet. Man lagde hovedvægten på udviklingen af sværindustrien, og befolkningens behov for forbrugsvarer kom i anden række. Private virksomheders råderum blev begrænset. Et stort antal oppositionelle blev arresteret.

Tyskland blev delt. Også Europa blev efter 2. verdenskrig delt i to blokke. Atlantpagten (NATO) blev oprettet i 1949. USA og Canada mangler på kortet, men var også med i NATO. Tyrkiet og Grækenland kom ind i NATO i 1952. Vesttyskland blev NATO-medlem i 1955. Warszawapagten, som bestod af Sovjetunionen og dets allierede, blev oprettet i 1955.

Systime

Korea Krigen

Kina og dets nabolande efter 2. verdenskrig. Kommunisterne vandt den kinesiske borgerkrig fra 1946-49. I adskillige af Kinas nabolande fandtes der frem til 1970'erne kommunistiske oprørsbevægelser. Fra 1950-53 var der krig mellem Nord- og Sydkorea.

Systime

Korea var fra 1910 og til slutningen af 2. verdenskrig besat af Japan. I 1945 modtog sovjetiske tropper den japanske kapitulaton i den nordlige del af landet, mens amerikanske tropper modtog japanernes kapitulaton i den sydlige del af Korea. Demarkationslinien mellem den amerikanske og den sovjetiske zone gik ved den 38. breddegrad.

Korea var fra 1948 delt mellem et kommunistisk Nordkorea, Den Demokratiske Folkerepublik Korea, ledet af Kim Il Sung, og et kapitalistisk Sydkorea, Republikken Korea, ledet af Syngman Rhee. Højrepolitikeren Syngman Rhee brugte den amerikanske støtte til at opbygge et sikkerhedsapparat, som undertrykte oppositionen. I Nordkorea gennemførte Kim Il Sung en politisk ensretning og en socialistisk omstrukturering af samfundet efter sovjetisk mønster.

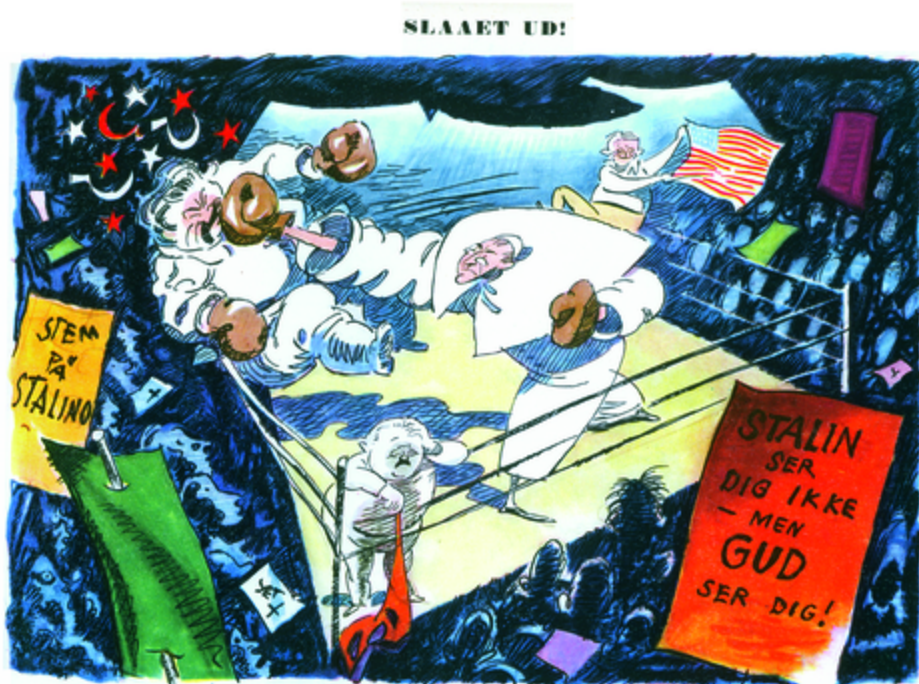
Samtidig kom kommunisterne til magten i Kina. Siden 1930'erne havde Mao Zedong anført en kommunistisk partisanbevægelse mod den nationalistiske regering under Chiang Kai-Shek. De kinesiske kommunister baserede i høj grad deres magt på bønderne, som udgjorde 90 procent af befolkningen. Under 2. verdenskrig gjorde kommunister og nationalister til dels fælles sag mod japanerne. Men fra 1946 var der borgerkrig mellem de to parter. I efteråret 1949 flygtede Chiang Kai-Shek til Taiwan, og Mao udråbte Den Kinesiske Folkerepublik. Mao anså sig for Stalins nære allierede. Sovjetunionen havde fået en stærk forbundsfælle i Østasien.

Stalin godkender angreb

Nyt materiale fra de sovjetiske arkiver afslører, at Kim Il Sung bad Stalin om "grønt lys" til at invadere Sydkorea. Kilderne viser også, at Stalin flere gange afslog dette. Han ville ikke provokere USA unødigt i Østasien og risikere en storkrig.

Men i efteråret 1949 besluttede USA, at det amerikanske militære engagement i Asien skulle begrænses til Japan, Filippinerne og Stillehavet øst for disse lande. Vi ved i dag, at denne beslutning blev "lækket" til Sovjetunionen af spioner i USA, og at Stalin derefter regnede med, at amerikanerne ikke ville blande sig, hvis Nordkorea angreb Sydkorea. Desuden forventede han, at Kim Il Sung fik hjælp fra det kommunistiske Kina.

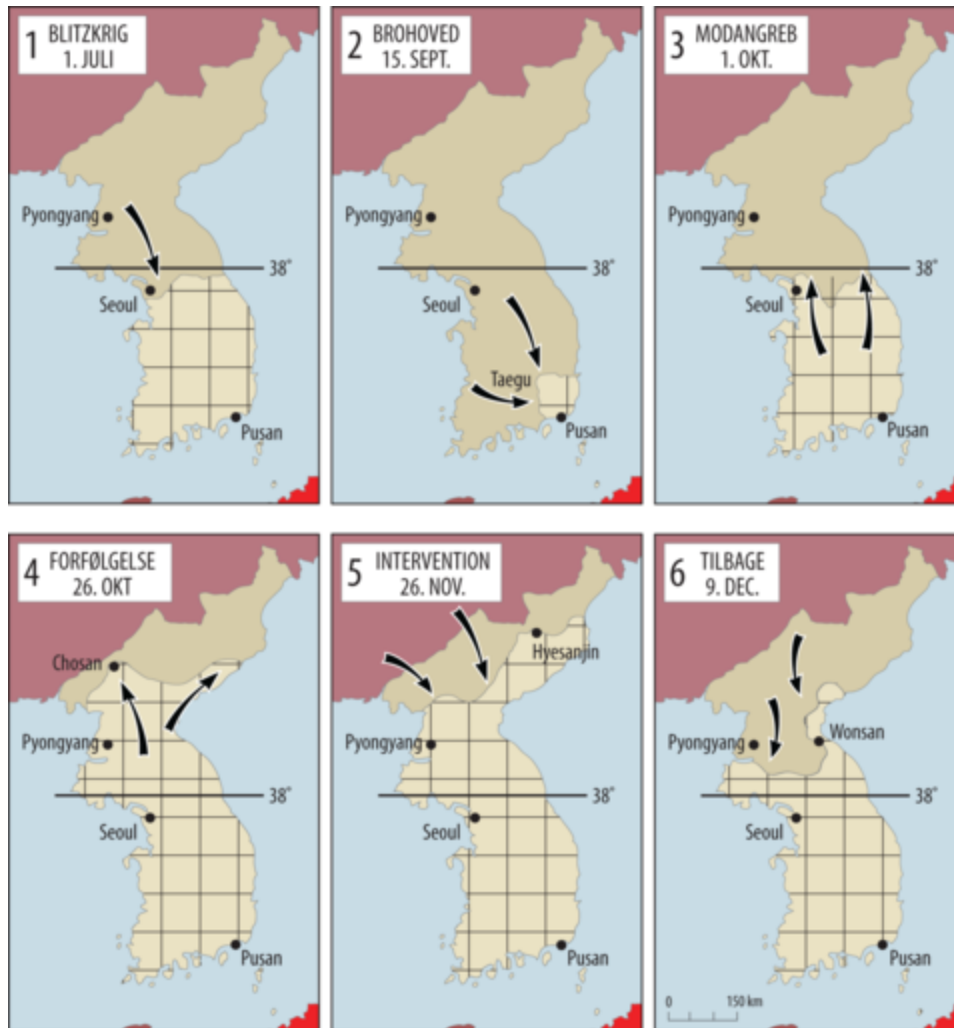
I foråret 1950 godkendte Stalin, at Nordkorea invaderede Sydkorea. Stalin ville dog stadig undgå en konfrontation med USA, men Sovjetunionen leverede militære rådgivere og krigsmateriel til Nordkorea.

I Europa var der ikke direkte krig som i Korea. Men modsætningerne spidsede til. Det italienske valg i 1948 stod i den kolde krigs tegn. Valget blev et benhårdt opgør mellem de katolske Kristelige Demokrater på den ene side og på den anden side kommunister og socialister. Her slår paven Stalin ud i bokseringen.

Arne Ungermann / CopyDan

Nordkorea slår til

Komunistiske skurke og Amerikanske helte

Billeder som dette blev vist overalt i den vestlige verden under Koreakrigen. Her tager amerikanske marinesoldater i 1951 kinesiske soldater til fange i Korea. Kina satte over 700.000 "frivillige" soldater ind i Koreakrigen.

Roger-Viollet

Kuppet i Prag i februar 1948 blev et vendepunkt i den danske offentlighed. I marts kom Billed-Bladet med en reportage: "Berlin - Modsætningernes By", som stillede spørgsmålet: "Vil det ende med, at Russerne overtager Berlin alene? Vil Byen blive delt i to Dele?"

I juli anmeldte Billed-Bladet den amerikanske film "Jerntæppet" som "den første Film, der tager Standpunkt til den sovjetrussiske Aggression". Berlinblokaden fik også en omfattende pressedækning. Bladet beskrev luftbroen med ordene: #Det er den største Luftoperation siden Krigen".

Under Koreakrigen røg forsvarsudgifterne i vejret i den vestlige verden. Størstedelen af den danske presse hilste våbenhjælpen fra USA velkommen. "Hvem Hvad Hvor" viste i 1952 en tegning, hvor hvert af de vestlige lande fik sin raket, hvis størrelse viste det enkelte lands forsvarsudgifter. Onkel Sams raket ragede tårnhøjt op over den mikroskopiske danske dværg. Danskernes forsvarsvilje blev fremhævet.

Kommunisterne blev oftest fremstillet som Sovjetunionens lakajer. "Året fortalt i Billeder" viste i 1949 en tegning af en stor Stalin, der bærer en lille mand på skulderen. Den lille mand er Aksel Larsen, DKP's formand. Og kommunister forhandlede man ikke med. "Hvem Hvad Hvor" kom i 1951 med en tegning af Folketinget, hvor kommunisterne er lukket inde i en kravlegård, langt borte fra de andre partier.

Amerikanerne producerede en stribe krigsfilm om Korea, og danske biografer viste 13 af dem i løbet af 1950'erne. Nogle af Korea-krigsfilmene havde dog en kritisk holdning. Filmen "Steel Helmet" (dansk: "Korea-patrulje") lod hovedpersonen overtræde Genève-konventionen ved at dræbe en krigsfange.

Næsten alle danske blade var pro-amerikanske under Koreakrigen. Ugeblade og magasiner bragte 47 artikler om Koreakrigen. Mange artikler udmaledede i blomstrende vendinger FN-soldaternes tapperhed. Fjenden, nordkoreanerne og kineserne, var kommunister. Og de var asiater, hvilket fremkaldte en åbenlyst racistisk holdning hos adskillige journalister. Når en britisk deling kæmpede tappert, hed det sig, at amerikanerne "var fulde af beundring over det engelske regiments tapperhed". Hvis nordkoreanerne og kineserne kæmpede hårdnakket, skrev journalisten derimod: "de faldt ganske vist som fluer, men endnu større sværme myldrede frem".

Samtidig dokumentar i farver af John Ford ^{ID}

Den store amerikanske filminstruktør John Ford skabte i 1951 med støtte fra USA's flåde den eneste kendte propaganda-film i farver fra Koreakrigen. Her ses uddrag.

John Ford: This Is Korea. Kilde: OpenFlix

Berlin muren

Østtyske grænsevagter stod kampklare over for chokerede og vrede vestberlinere, da DDR spærrede sektorgrænsen i Berlin om morgenen den 13. august 1961.

Gyldendals billedbibliotek

25. juli 1961 holdt præsident Kennedy en tv-tale. Han sagde, at Vestberlins frihed ville blive forsvaret med alle midler. Vi ved i dag, at Khrustsjov bed mærke i, at Kennedy ikke nævnte noget om Østberlin. Det ændrede Khrustsjovs holdning. Få dage senere gav han Ulbricht lov til at lukke sektorgrænsen.

Tidligt om morgenen den 13. august 1961 spærrede østtyske politistyrker uden varsel zonegrænsen i Berlin med pigtråd. Hidtil havde godt 50.000 østberlinere - de såkaldte "Grenzgänger" - haft arbejde i Vestberlin. Eller østberlinerne havde blot besøgt den vestlige del af deres by. Nu stod de over for skarpt bevæbnet politi ved grænseovergangene. Få dage senere begyndte østtyskerne at bygge en betonmur. Bag Muren anlagde man en over 100 m bred spærrezone af pigtrådsspærringer og minefelter. I de næste ti år var berlinerne afskåret fra kontakt med slægtninge og venner på den anden side af Muren.

Kennedy protesterede mod bygningen af Muren. Men han kunne ikke gøre ret meget andet. Som en af hans rådgivere sagde, så var Muren "ulovlig, umoralsk og umenneskelig, men ikke en grund til krig". Muren kunne

endda mindske spændingen omkring Berlin, fordi den stoppede flygtningestrømmen fra DDR. Vigtigst for Kennedy var det at vise alvoren i USA's engagement i Vestberlin.

I de følgende uger voksede spændingen mellem USA og Sovjetunionen. USA turde ikke helt udelukke, at Murens opførelse kunne være led i en ny plan for at drive Vestmagterne ud af Berlin. Nyligt fundne dokumenter viser, at det amerikanske forsvarsministerium forberedte planer for et præventivt "first-strike" angreb med atomvåben for det tilfælde, at faren for et sovjetisk angreb syntes overhængende. Kennedy fulgte nøje denne planlægning.

Cuba krisen

I efteråret 1962 placerede Sovjetunionen atombevæbnede missiler på Cuba. Disse missiler kunne nå mål i USA på få minutter. Præsident Kennedy forlangte derfor, at de blev trukket tilbage. Kennedy etablerede en blokade af Cuba mod forsyninger fra Sovjetunionen og erklærede, at ethvert forsøg på at bryde blokaden ville blive mødt med magt. I de følgende dage var truslen om en altødelæggende atomkrig mellem supermagterne tæt på at blive til virkelighed.

Efter Murens fald er en række referater fra møder i den øverste sovjetiske ledelse under Cubakrisen blevet tilgængelige for historikerne. Disse referater har i betydelig grad ændret vor opfattelse af krisens forløb. Oplysningerne i dette kapitel vedrørende de interne sovjetiske møder om Cubakrisen kommer stort set fra disse kilder.

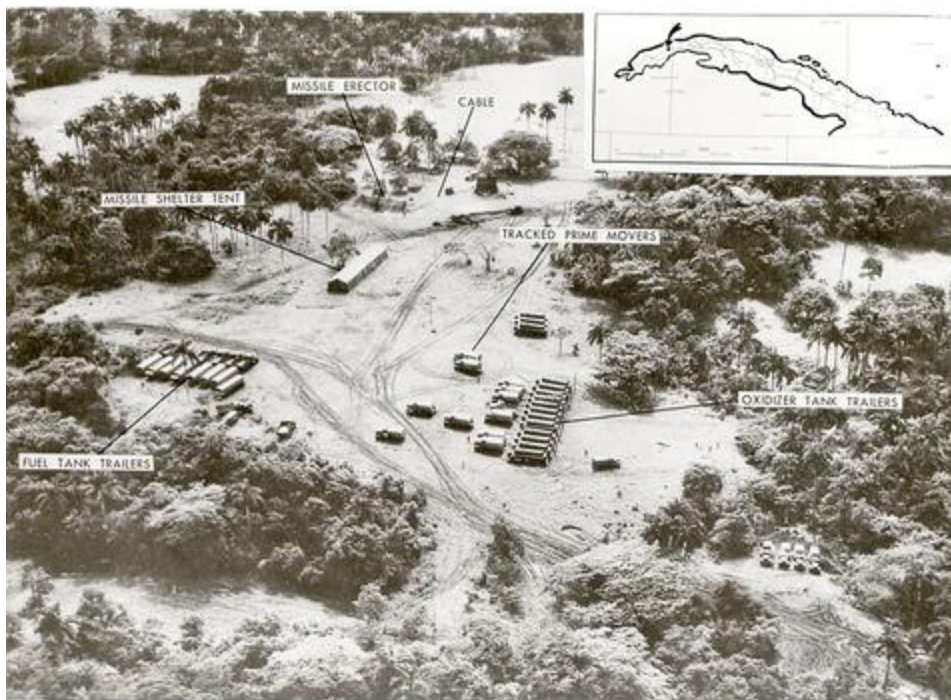
En række hidtil hemmeligholdte amerikanske kilder kaster nyt lys over baggrunden for de beslutninger, som præsident Kennedy tog under krisen. USA var tættere på at angribe de sovjetiske stillinger på Cuba, end man hidtil har troet.

USA affandt sig ikke med, at Fidel Castros Cuba nu var en marxistisk stat på den vestlige halvkugle. CIA forsøgte at undergrave Castro-styret gennem illegale aktioner. Nye oplysninger er nu kommet frem om disse aktioner. Man understøttede sabotagegrupper af eksilcubanere, som forsøgte sig med ildspåsættelser, minering af havne, angreb på olieraffinaderier mv. En specialgruppe ledet af præsident Kennedys bror justitsminister Robert Kennedy planlagde aktionerne. De gik under det samlede navn "Operation Mongoose".

Den sovjetiske leder Nikita S. Khrustsjov anså Cuba for et "ideologisk fyrtårn", som måtte bevares for enhver pris. Ved at støtte Cuba kunne Khrustsjov tage brodden af Kinas kommunistpartis kritik af hans udenrigspolitik. Desuden mente de sovjetiske militære ledere, at det ville ændre magtbalancen mellem Sovjetunionen og USA afgørende, hvis Sovjetunionen havde atomvåben på Cuba. Og det ville camouflere den kendsgerning, at Sovjetunionen stadig havde langt færre atomvåben end USA.

I maj 1962 overtalte Khrustsjov den cubanske ledelse til at tage imod sovjetiske atommissiler.

Efter den kolde krigs ophør er det kommet frem, at Sovjetunionen også sendte over 40.000 sovjetiske soldater til øen. Det har vist sig, at Sovjetunionen nåede at opstille mindst 24 mellemdistancemissiler plus et antal taktiske atomvåben. Mellemdistancemissilerne kunne på fem-seks minutter ramme mål i det østlige USA. Det var en kraftig ændring af magtbalancen i russernes favør. Nu ville Sovjetunionen kunne "slå først" i en krigssituation.

Cubakrisen blev indledt, da amerikanske spionfly den 16. oktober 1962 fotograferede sovjetiske stillinger på Cuba med udstyr til affyring af atombevæbnede missiler. Det var billeder som dette, der fik præsident Kennedy til at iværksætte en blokade af Cuba. Pilen på kortet til højre viser missilernes placering på Cuba.

Gyldendals billedbibliotek

Den 16. oktober 1962 så præsident Kennedy billeder taget over Cuba af amerikanske U-2 spionfly. Han ville under ingen omstændigheder acceptere sovjetiske atomvåben så tæt på USA's grænser. Så enten måtte Sovjetunionen presses til at fjerne missilerne, eller USA måtte uskadeliggøre dem med luftangreb eller direkte angreb på de sovjetiske styrker på Cuba. Sidstnævnte alternativ kunne føre til en altødelæggende atomkrig mellem supermagterne og til civilisationens undergang.

Der var uenighed blandt Kennedys rådgivere: Skulle man slå til mod missilerne med det samme, eller havde man endnu lidt tid at løbe på? Drøftelserne, som vi nu kender til fra amerikanske hidtil fortrolige kilder, fandt sted i Det Nationale Sikkerhedsråds Eksekutivkomité. Komitéen bestod af præsidenten selv plus hans ministre og rådgivere. Forsvarsminister McNamara henviste til luftfotografier, som viste, at missilerne endnu ikke var sprængklare, og at man altså kunne nå at finde en løsning. Flyvevåbnets øverstbefalende general Curtis LeMay gik ind for et hurtigt angreb på Cuba.

Efterhånden indsnævrede Kennedy de realistiske handlemuligheder til to: Enten luftangreb på missilstillingerne, eller en blokade af Cuba, så sovjetiske skibe med militært materiel blev standset. Denne blokade valgte Kennedy officielt at kalde for en "karantæne". At erklære blokade af et andet land er nemlig forbudt ifølge international lov, og åbenlyst at erklære en blokade af Cuba ville blive opfattet som tilkendegivelse af, at USA var i krig med Cuba.

Luftangrebet kunne hurtigt eliminere missiltruslen. På den anden side var man langt fra sikker på at ramme alle missiler. Der var risiko for en militær konfrontation med uoverskuelige konsekvenser. Blokaden gav parterne tid til at forhandle. Men Sovjetunionen kunne bruge blokaden til at trække tiden ud og få gjort alle missiler operationsklare.

Det er kommet frem, at meningerne var delte i eksekutivkomitéen. Og vi ved i dag, at præsident Kennedy selv i begyndelsen havde været tilbøjelig til at gå ind for et luftangreb, men nu valgte blokaden. Heri blev han støttet af sin bror Robert Kennedy, der også havde været klar tilhænger af luftangreb.

Den 22. oktober kl. 19 holdt præsidenten en stor tv-tale til nationen om Cuba. En time før fik det sovjetiske udenrigsministerium en kopi af Kennedys tale. I denne tale bekendtgjorde han beslutningen om at etablere en blokade - som han også i talen kaldte en karantæne - af Cuba.

Kl. 18.15 sad Khrustsjov i møde i præsidiets med talen foran sig. Da en god del af missilerne var nået frem til Cuba, ville Khrustsjov undgå en direkte konfrontation med USA. Vi ved nu, at Khrustsjov allerede den 22. oktober gav de sovjetiske skibe, der var på vej til Cuba med militær last, besked på at vende om. Fra dette tidspunkt var der altså ikke - som fortalt i filmen "Thirteen Days" - en hel flåde af sovjetiske skibe, der nærmede sig blokadelinien. De sovjetiske atomvåben måtte desuden ikke bruges i et forsvar af Cuba, selv om de sovjetiske soldater i øvrigt skulle bistå cubanerne.

Først den 24. oktober fik Kennedy og hans rådgivere at vide, at nogle sovjetiske skibe var vendt om. Derfor overlevede myten om den truende konfrontation ved blokadelinien. Og i de næste to-tre dage forberedte amerikanerne sig på, at sovjetiske skibe med atomladninger kunne prøve at trodse blokaden.

John F. Kennedys tv-tale den 22. oktober 1962 ID

Dette klip fra en amerikansk nyhedsudsendelse er et uddrag af præsident John F. Kennedys berømte tv-tale kl. 19 den 22. oktober 1962, hvor han erklærer, at USA vil etablere en flådeblokade af Cuba.

Universal International News, 22/10 1962

Sovjetiske missiler til Cuba ^{ID}

Dette klip fra DR2's dokumentarserie "Den kolde krig" belyser baggrunden for, at Khrustsjov i 1962 besluttede at sende atombevæbnede missiler til Cuba.

CNN/DR2: Dokumentar: Den Kolde Krig

Som det ses på kortet, kunne de sovjetiske missiler på Cuba i 1962 ramme storbyerne i det østlige USA på fem-seks minutter. Det var en drastisk optrapning af atomtruslen fra Sovjetunionen.

Systime, Carl-Johan Bryld og Harry Haue

Missilerne befandt sig stadig på Cuba. Så krisen skærpedes. Den 24. oktober gik USA's Strategic Air Command over til beredskabstrinnet DEFCON-2, som er det næsthøjeste mulige alarmberedskab. Trinnet over, som kaldes DEFCON-1, udløses kun, hvis et angreb på USA er i gang eller er umiddelbart forestående.

Khrustsjov var blevet overrasket over den kraftige amerikanske reaktion. På et præsidiemøde den 25. oktober bekendtgjorde han, at han var villig til at trække missilerne tilbage, hvis USA klart lovede at afstå fra et angreb på Cuba. Det socialistiske Cuba skulle bevares og en storkrig undgås.

Disse overvejelser var endnu ukendte for amerikanerne. I FN fandt der samme dag et hidsigt ordskifte sted mellem Sovjetunionens ambassadør Zorin og USA's ambassadør Adlai Stevenson. Zorin nægtede at forholde sig til de fotografier af missilstillingerne, som Stevenson fremlagde for de delegerede. Adlai Stevenson sagde til sidst: "Jeg er rede til at vente på mit svar, indtil Helvede fryser til, hvis det er sådan, De vil have det".

Kennedy blev den 26. oktober for første gang gjort bekendt med det fulde omfang af den sovjetiske tilstedeværelse på Cuba. Han begyndte at tvivle på at en diplomatisk løsning var mulig. Men alternativet - et luftangreb - forekom værre endnu.

Cubas leder Fidel Castro var forberedt på at slå igen mod et amerikansk angreb. Og selv om ikke alle cubanere var tilfredse med hans styre, fik Castro bred opbakning i befolkningen til at forsvare sig mod USA.

Gilberto Ante/Roger-Viollet

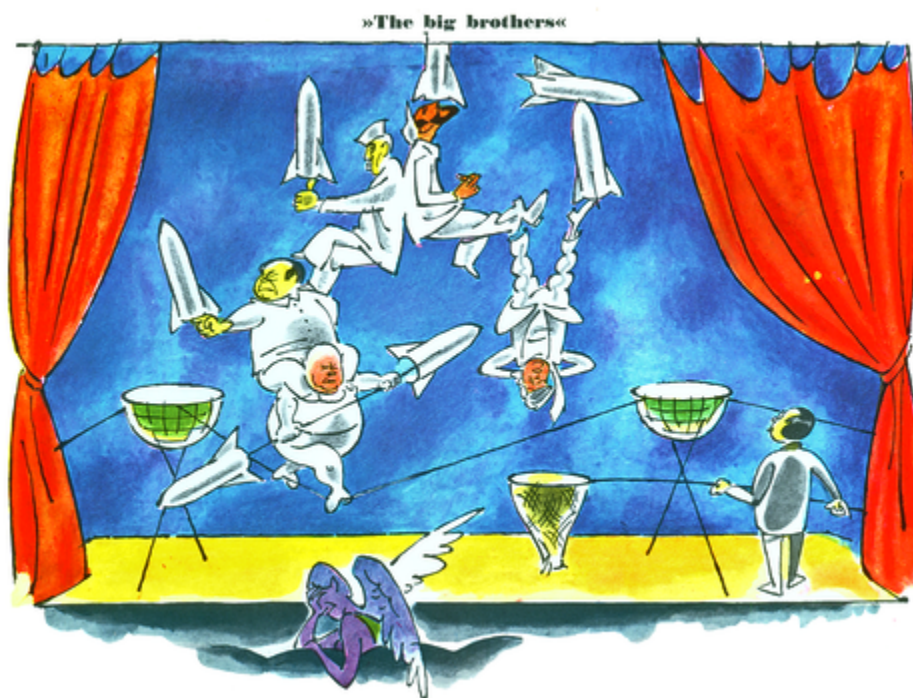
Om aftenen den 26. oktober fik Kennedy pr. fjernskriver et telegram fra Khrustsjov. Telegrammet opfordrede i en næsten desperat tone til, at de to supermagter skulle undgå en atomkrig. Khrustsjov tilbød at trække missiler og tropper tilbage fra Cuba, hvis USA lovede ikke at angribe Cuba og ophævede sin blokade.

På Cuba ville Fidel Castro ikke længere tolerere amerikanske overflyvninger. Det er kommet frem, at den sovjetiske radarovervågning af missilstillingerne blev aktiveret om aftenen den 26. oktober. Vi ved også i dag, at sovjetiske styrker kørte krydsermissiler i stilling til et eventuelt angreb på USA's flådebase på Cuba, Guantánamo.

Ud fra sovjetisk arkivmateriale kan vi nu se, at Khrustsjov lørdag den 27. oktober modtog et budskab fra Fidel Castro, som mente, at USA ville invadere Cuba inden for de næste 24-72 timer. Castro antydede også kraftigt, at det rette svar på denne trussel ville være et præventivt atomangreb på USA.

Nu sendte Khrustsjov Kennedy et nyt telegram. Han opretholdt tilbuddet om at trække missilerne tilbage, hvis USA lovede ikke at angribe Cuba. Men nu skulle USA også trække de Jupiter-missiler tilbage, som man havde placeret i Tyrkiet. Han sendte desuden besked til Cuba om, at missilerne kun måtte bruges efter ordre fra Moskva.

Kennedys rådgivere var tvivlrådige, da de så telegrammet. I dag ved vi, hvilke overvejelser, de gjorde sig: Nok var Jupiter-missilerne forældede. Men Tyrkiet var en strategisk allieret i NATO, og tilliden til USA kunne blive svækket blandt de andre NATO-lande. Den ny betingelse kunne blot være et forsøg fra Khrustsjov på at trække tiden ud. Kennedy valgte dog indtil videre at satse på, at Khrustsjovs udspil var alvorligt ment.

Den voksende trussel om en atomkrig var også i Danmark et emne for karikaturtegnere i 1962. Denne tegning fra Svikmøllen, "The Big Brothers", viser den utryghed, der herskede i offentligheden ved den politik, som de to supermagters ledere og deres allierede førte.

Arne Ungermann / CopyDan

Kl. 11.19 den 27. oktober skød sovjetiske SAM-raketbatterier et amerikansk U-2 fly ned over Cuba. Piloten blev dræbt. Kl. 17.40 fik Kennedy og hans rådgivere i eksekutivkomitéen nyheden om det nedskudte U-2 fly. Ifølge hidtil fortrolige lydoptagelser gik adskillige rådgivere nu ind for at slå igen mod de sovjetiske batterier. "De har løsnet det første skud", sagde Paul Nitze, som var talsmand for en hård kurs. Forsvarsminister McNamara foreslog at bombardere det pågældende SAM-batteri ved daggry. De amerikanske værnschefer mente, at USA burde slette samtlige sovjetiske SAM-stillinger.

Kennedy udskød dog fristen for et angreb på Cuba til tirsdag den 30. Han svarede Khrustsjov, at hvis Sovjetunionen fjernede sine missiler, ville man ophæve blokaden og love ikke at invadere Cuba. Svaret antydede også, at der kunne findes en løsning angående "anden krigsudrustning". Man hentydede til Tyrkiet. FN's generalsekretær U Thant blev opfordret til at mægle i konflikten. Russerne ville måske acceptere Kennedys udspil, hvis det kom via FN.

Robert Kennedy mødtes samme aften med den sovjetiske ambassadør Anatolij Dobrynin. Her sagde han, at USA gik ind på at fjerne missilerne i Tyrkiet. Blot måtte det ikke nævnes skriftligt. Desuden offentliggjorde Kennedy sit brev i pressen, så Khrustsjov med det samme kunne få budskabet.

På Cuba var Fidel Castro rasende over, at Khrustsjov havde tilbudt USA en byttehandel. Han følte sig svigtet af Sovjetunionen, men erklærede, at han sagtens kunne slå et amerikansk angreb tilbage.

I dag ved vi, at Khrustsjov var forfærdet, da han fik at vide, at sovjetiske SAM-stillinger havde skudt et U-2 fly ned efter aftale med Castro, men uden tilladelse fra Moskva. Om morgenen den 28. oktober mødtes han med præsidenten i Moskva. Det var lettere for præsidenten at acceptere Kennedys udspil, når de amerikanske missiler blev trukket tilbage fra Tyrkiet. Hovedsagen var, at USA lovede ikke at invadere Cuba. Men Kennedy skulle have sit svar hurtigt. Så Khrustsjov udsendte sit svar offentligt over radio Moskva.

Khrustsjov sendte også en formaning til Castro om at udvise tålmodighed og selvkontrol, og han gav de sovjetiske styrker på øen besked på at demontere missilerne.

Kennedy og hans rådgivere var lettet over Khrustsjovs svar. Værnscheferne protesterede derimod: De mente, at USA var blevet narret. Deres protest blev dog ignoreret.

Missilerne blev trukket tilbage fra Cuba trods Fidel Castros protester. På længere sigt fik Cubakrisen store konsekvenser for forholdet mellem supermagterne: Aldrig mere kastede de sig ud i en direkte indbyrdes styrkeprøve. Fremtidige interesse modsætninger mellem Øst og Vest viste sig fortrinsvis som konflikter mellem mindre stater, der var allierede med henholdsvis USA og Sovjetunionen. Det skete ikke mindst i den 3. verden. Også i Berlin undgik man herefter direkte konfrontationer. Amerikanerne havde under Cubakrisen frygtet et øget sovjetisk pres på Vestberlin. Men Khrustsjov undlod at skærpe tonen over for vestmagterne i Berlin under krisen.

Efter Cubakrisen satte Sovjetunionen for alvor gang i opbygningen af sit atomarsenal. Samtidig slog man for første gang til lyd for kontrol med atomvåben. USA, Sovjetunionen og Storbritannien underskrev i 1963 en aftale om begrænsning af atomprøvesprængninger i atmosfæren.

Konfrontation og stjerne krig

I Polen måtte kommunisterne fra august 1980 tillade den uafhængige fagbevægelse Solidaritet. Men de sovjetiske ledere søgte at bremse bevægelsen.

Man har hidtil troet, at general Wojciech Jaruzelski indførte krigsretstilstand den 13. december 1981 og slog ned på Solidaritet for at undgå en sovjetisk invasion. Men for nyligt er der kommet dokumenter frem, som viser, at de sovjetiske ledere selv fik idéen om at indføre krigsretstilstand. Sovjetunionen kunne ikke magte at gennemføre en invasion i Polen.

Imens var præsident Reagan kommet til magten i USA. Han indførte sanktioner over for Østblokken som følge af krigsretstilstanden i Polen. Reagan bebudede en ny, hårdere kurs over for Sovjetunionen, og kaldte den anden supermagt for "ondskabens imperium". I 1983 lancerede han et rumbaseret missilforsvar, "stjernekrigsprojektet". Samtidig udviklede der sig en alvorlig krigsfrygt i Sovjetunionen, og i efteråret 1983 forventede de sovjetiske ledere et amerikansk angreb hvert øjeblik. I dag ved vi, at verden kun med nød og næppe undgik en atomkrig.

Bortset fra Ungarn under opstanden i 1956 var Polen det land i Østblokken, hvor den folkelige modstand mod det kommunistiske system var størst. I 1970 forsøgte den polske partiledelse at hæve fødevarepriserne. Der udbrød store strejker og demonstrationer, og Edward Gierek afløste Władysław Gomułka som partisekretær. Gierek forsøgte at få ro i befolkningen ved at skaffe flere forbrugsvarer. Han optog milliardlån i Vesten. Polens gæld til vestlige banker voksede. Da Gierek derfor i 1976 satte fødevarepriserne op, fulgte en ny bølge af strejker. Regeringen slog strejkerne ned. Men Gierek trak prisforhøjelserne tilbage.

I 1978 fik regimets modstandere et nyt kort på hånden, da den polske kardinal Karol Wojtyła blev valgt til pave under navnet Johannes Paul II. Selv om Polen var et kommunistisk land med en ateistisk ideologi, var den katolske kirkes forankring i befolkningen så stærk, at kommunisterne ikke turde slå ned på kirken i samme grad som i andre Østlande. Man lod endda paven besøge landet i 1979. Millioner mødte op for at hylde ham, og det nærede yderligere modstanden i befolkningen mod regimet.

Da regeringen atter en gang forsøgte at hæve priserne i sommeren 1980, brød en ny bølge af strejker ud. I august 1980 stiftede skibsværftsarbejderne på Lenin-værftet i Gdansk den uafhængige fagbevægelse Solidaritet. Elektrikeren Lech Wałęsa blev Solidaritets leder. Den 30. august 1980 måtte regeringen indgå et forlig med Solidaritet. Regeringen gik ind på at anerkende den uafhængige fagbevægelse og løslade alle politiske fanger.

Edward Gierek blev afløst som partisekretær af Stanisław Kania. Han skulle prøve at dæmme op for Solidaritets indflydelse. Men ved nytår 1981 var 28 procent af alle voksne polakker medlemmer af Solidaritet.

Elektrikeren Lech Walesa fra Lenin-værftet i Gdansk blev den uafhængige fagforening Solidaritets ubestridte leder. Her bliver han båret i guldstol af sine tilhængere i Warszawa den 24. september 1980. Efter den kolde krigs afslutning opnåede Walesa at blive valgt til præsident i Polen.

Getty Images

De sovjetiske ledere var utilfredse med udviklingen i Polen. Efterhånden mente de, at kun en trussel om sovjetisk invasion kunne forhindre, at Solidaritet tog magten. Offentliggjorte referater af bl.a. fortrolige telefonsamtaler viser, at partisekretær Kania fik besked fra Moskva om at stramme kursen.

Der var mange grunde til Sovjetunionens utilfredshed. De polske massestrejker opmuntrede til uro i Sovjetunionen. KGB-rapporter, som nu er tilgængelige, fortæller om strejker på fabrikker i Baltikum og i Hviderusland.

De sovjetiske ledere anså situationen i Polen for særdeles farlig. Polen lå på de sovjetiske styrkers strategiske forbindelsesvej til Østtyskland. Desuden kunne Solidaritets store folkelige succes blive til et frontalopgør med det kommunistiske system.

Vi ved i dag, at de sovjetiske ledere i foråret 1981 lagde planer om en militær invasion, men at de kom frem til, at den ville give alt for mange problemer. KGB-chef Andropov sagde: "Kvoten for interventioner i udlandet er brugt op", og her hentydede han til det belastende engagement i Afghanistan. En sovjetisk invasion ville kvæle afspændingsprocessen i forhold til Vesteuropa. Og de sovjetiske styrker kunne forvente en årelang modstandskamp i Polen. Udgifterne til en besættelse ville desuden belaste den sovjetiske økonomi.

Offentliggjort kildemateriale viser, at de sovjetiske ledere besluttede, at polakkerne hellere selv måtte gennemføre en krigsretstilstand, hvor Solidaritet blev undertrykt. General Wojciech Jaruzelski lovede at gennemføre krigsretstilstanden og tog ikke denne beslutning på egen hånd, som man hidtil har troet.

Det er også kommet frem, at sovjetiske udsendinge i løbet af 1981 besøgte militærforlægninger og politistationer i Polen. De ville sikre sig, at de væbnede styrker fulgte planen. Jaruzelski afløste nu Kania som polsk partisekretær. Den 13. december 1981 indførte han krigsretstilstand. Solidaritets aktiviteter blev undertrykt, og tusinder af dens medlemmer blev arresteret.

USA viser styrke

USA reagerede negativt. I januar 1981 var republikaneren Ronald Reagan blevet præsident. Ronald Reagan slog til lyd for en hård og kompromisløs kurs over for Sovjetunionen, og han indførte sanktioner mod Sovjetunionen og Polen.

I den spændte stemning i 1980'erne skulle der blot en enkelt beslutning til, før supermagternes arsenal af altødelæggende atomvåben blev udløst over Jorden. De store interkontinentale missiler var placeret fx i siloer eller på u-både. Men de to supermagter rådede også over atomvåben, som kunne transporteres skudklare på landjorden. Her ses et sådant flytbart sovjetisk missil.

Gyldendals billedbibliotek

Præsident Reagan så langt mere ideologisk på den kolde krig end sine forgængere. Han anså den for en kamp mellem de gode kræfter, som kæmpede for frihed under USA' førerskab, og den undertrykkende kommunistiske ideologi, som Sovjetunionen repræsenterede. Reagan mente, at Sovjetunionen under dække af afspændingspolitikken fortsat havde en socialistisk verdensrevolution som mål. Kun ved at vise øget styrke

kunne den frie verden få Sovjetunionen til at vise tilbageholdenhed, mente han. Reagan skrinlagde officielt SALT II-aftalen. Nedrustningsforhandlingerne fortsatte, men på lavt blus.

Præsident Reagan gennemførte hidtil usete stigninger i USA's forsvarsbudget. I 1981-82 steg de amerikanske forsvarsudgifter med 32,6 mia. dollars. Reagan gav i november 1981 Sovjetunionen et klart valg, den såkaldte nulløsning, som var en præcisering af NATO's dobbeltbeslutning fra 1979: Ingen af parterne måtte have nye mellemdistancemissiler i Europa. Enten skrottede Sovjetunionen sine SS-20-missiler, eller Pershing II-missilerne ville blive opstillet i Vesteuropa, som NATO havde besluttet det i 1979.

De europæiske fredsbevægelser optrappede nu deres kamp mod Pershing II-missilerne. I Vesttyskland nåede de største demonstrationer op på over 1 mill. deltagere. I marts 1983 fik Reagan i Kongressen vedtaget SDI (Strategic Defense Initiative). SDI gik ud på, at USA skulle anbringe et netværk af satellitter med laserkanoner i rummet. Satellitterne skulle ødelægge sovjetiske missiler, før de nåede amerikansk jord. Populært fik SDI navnet "Stjernekrigsprojektet".

Sovjetunionen fordømte SDI på det skarpeste. SDI ville føre til et våbenkapløb i rummet, sagde de sovjetiske ledere. De var bange for, at USA var ude på at beskytte sig selv mod gengældelse efter først at have sat et "first-strike"-atomangreb i gang mod Sovjetunionen. USA planlagde ikke at angribe Sovjetunionen.

Men SDI øgede Sovjetunionens krigsangst. Den 8. marts 1983 holdt præsident Reagan en tale til evangeliske kristne. Her udråbte han Sovjetunionen til "Ondskabens Imperium". Den udmelding var med til at så mistillid til USA's hensigter hos de sovjetiske ledere.